

Vrnemo se, pazljivo ogledovaje tla in skalnate stene. Na tleh ni nič sosebnega, le nekaj velikih, na pol trohnelih dreves je tu ležalo, menda jih je vihar noter telebil. Stene so bile gole, kapnikov le semtertjè nekaj, pa kar majhnih in brez vse lepote. Mahú ali drugih rastlin ni bilo, tudi žužkov ali drugih živalic nismo dobili, pač pa dalje gori blizo roba, kjer so bile skalnate stene gosto z mahom obrasene in so cvetele tudi druge rastline.

Dospemo na dan. Blizo jame zagledamo v senci ležati našega beguna. Pazljivo nas posluša, ko mu pripovedujemo, kaj smo našli. „Glejte no, nam pravi, ravno pred letom je mojega soseda vol na paši zginil (bil je mož iz bližnje „Planince“); kdo vé, če ni tudi tukaj noter štrbonknil.“

Poslovivši se posvarimo še moža, naj bolj pazijo na živino in brezdno ogradé, da jim v tej jami še več živine konec ne vzame.

Ant. Zup.

Mythologične starice.

(Zapisal Dav. Trstenjak.)

7. V kakošni zavezi je netopyr s pogačo?

Mračnik, šišmiš *) (*vuxrepis*, vespertilio, Fledermaus) velí se na Štirskem tudi: piroželj, pirožljek, in na Kranjskem: pirhpogačica.

V besedi pirhpogačica nahajamo pleonazem, ker pirh že sam ob sebi pomenja: pogačo — posebno velikonočno, **) (das Osterbrot, der Osterkuchen; rusk. pirog. česk. piroh, iz korenike: prž, ilirsk. pržiti, slov. pražiti, prga, der Oelkuchen). Iz pirog je manjšavka piroželj, ker g = ž, s prilepkom ek — pirožljek. Primeri analogični: granosljek. lasica, podlasica, sansk. lasa = brza, die schnelle; rusk. goronostaj. Končnik j pa je pri Slovencih lj, primeri: slavuj, kraguj, in slavulj, kragulj; tako tudi iz granostaj po izpah-njenem glasniku t — granoslaj, in iz te oblike: granosljek, na granah stanovajoča žival.

*) Mračnik se velí netopyr v okolici kranjske gore, šišmiš pa pri Hrvatih in Haložanih, cd šiš, šišast, šišmat, šiškast, hirsutus, torej šišmiš pomenja: hirsutus mus.

**) V nekterih krajih slovenskih z besedo pirh krivo poznamljajo: pisanke, rumenice, prvotni pomen je: pečeno, praženo, torej: pogača, tudi rusk. pirog pomenja pogačo.

Ker se mračnik imenuje po pogači — pirhi, pirogi, mora v nekaki zvezi s pogačo biti. Kaj nam pravi basnoslovje o mračniku? Po narodnih slovenskih povestih ima mračnikovo srce bajevno moč. Kdor je nosi pri sebi, na rudečo nit privezano, ta se zna nevidljivega storiti. Po egiptškem basnoslovju je mračnik hieroglypha doječe žene (Horapollo II, 53.), po grških povestih pa symbol noči (glej Schwenck, Sinnbilder der alten Völker str. 125).

Vse te povesti ne razjasnujejo nam imena: piroželj, pirožljek, pirhpogačica.

Kaj pa pravi slovansko basnoslovje o pirhih, pirogih?

Piroge, pirhe so stari Slovani pekli, kedar so obhajali mladoletno dobo. V kršanski veri je stopila na mesto mladoletnega prirodnega praznika — velika noč, zato se velikonočna pogača veli: pirh, pirog, pirhpogača.

Mladoletno dobo pa naznanja iz zimskega spanja se zbudivši mračnik; zato je dobil ime: piroželj, pirožljek, pirhpogačica, žival, ktera prinaša piroge, pirhpogačo, torej pirožni plič, Ostervogel *); primeri nemško poznamovanje: Pfingstvogel = volga, Goldamsel.

V nekterih južnoslovanskih krajih se mračnik **) tudi veli: pirogbaba, perhbaba — in beseda baba ne poznamlja samo boginje zemlje, temoč tudi — pogačo (primeri slovensko poznamovanje: bobov ded, grahov ded, ein Kuchen aus Bohnen — Erbsenmehl). Še eden razlog ponujam: Pirhe, piroge so stari Slovani na mize nastavljali dušam umrlih, da se morejo nasititi, kedar pridejo obiskovat živih. Te navade še sedaj najdeš na Štirskem in pri Rusinih (Hanuš, bajeslov. Kalend. 222.) Mračnik je žival noči, torej v zvezi s podzemeljskim svetom, in je tako vtegnil symbolizirati dušo umrlega, ktera pride na večerjo — na pirhe, piroge, pirhpogačice, in tako dobiti ime: piroželj, pirožljek, pirhpogačica.

Mračnik se veli tudi netopyr, staroslov. **нетопыр** = netopyr. Naš slavni rojak prof. dr. Miklošič je pri izpeljavi te besede mislil na „njet, part. praet. pass. a ni, jungere, (odkod nit), et pyr, quod cum pero cognatum est, ut sit pro njetopyr, id est: avis junctis alis“; — ali ker različna slovanska narečja imajo oblike, kakor postavim česk. netopyr, natopyr, matopyr (n=m primeri: nedved in medved), polsk. mentopyr, lužiški: netopyr, nedopyr, slov. natopyr,

*) Stari so krivo mislili, da mračnik spada k ptičem. (Glej Friedrich Symbol. der Natur 384.)

**) Tudi poznamovanje leropyr je znano = Flattervogel, sansk. lar, lal, flattern, schaukeln, primeri: lelek, der Taucher; v Halozah se netopir veli še tudi škržabec.

nakoper*), po odpadlem zlogu na, ne: topir, vtopir itd. Tako bi se dalo misliti na: naktopyr, sansk. naktapur, gršk. νυκτοπτερις, Nachtflieger, nočoper, iz nakta in pur; litevsk. pulti, fallen, fliegen in glasnik k je izpahnjén, kakor v besedah lat. pinus za picnus, seno za sekno, das Gemähte, Gehaute — Heu, luna za lukna, lucens, dentela — detela = sansk. dančtara iz danç, mordere, beissen, fressen, torej detela v pomenu = trava, primer: detel, der Grünspecht, izvirno: Beisser.

Če zna kdo še za druge razlage tega imenovanja in za kakošne povesti o mračniku, naj mi je dragovoljno naznani.

Iz tega priklada pa se sopet prepričamo, kako basnoslovje jezikoslovje podpira.

8. 0 vogelju.

Vogelj (die Kohle) je zavaljo svoje črne barve dajmonsk symbol. Več narodnih pripovedek je med Slovenci, ktere pravijo, da škratec zlato v podobi vogelja ponuja. Poslušajmo samo eno:

V Cirknici na Kranjskem je živel ubožen mož. Ta je šel neki večer že pozno prek Slivnice. Tu ga sreča mal, puklast, na eno oko slep starček, kateri ga nagovorí, in možek mu potoži svojo nevoljo. Pojdi z menó, reče starček, jaz hočem ti zaklad pokazati. Šla sta črez brege in doline, dokler starček ni postal pri bezovem drevesu. Jeli vidiš kaj, je uprašal. Nič ne vidim, odgovorí kmetič: Starček užge baklo, vzame iz pečne špranje dva ključa, in odprè železna vrata. Šla sta v veliko sobano, v kateri sta dva kupa voglja ležala, potem v drugo sobano, kjer sta bila sopet dva kupa. Pri dverih te sobane pa je ležal črn pes. Glej moj kmetič, reče starček, tukaj znaš vsaki dan dve peščici voglja vzeti, vendar ne smeš nikomur ničesar povedati. Kmetič je to storil, in on je namesto voglja dobival zmir čisto zlato. (Glej Vernalecken, Mythen und Bräuche str. 24. 25.)

V ti povesti je več zanimivih reči; prvič symbolizuje voglje zlato, kakor tudi v nemških povestih (glej Wolf, Zeitschrift für deutsche

*) V ti besedi imamo sopet primeró, da se glasnik k menja z glasnikom t. Primeri teden in keden; petlika in peklika, racemus; brenta in breuka; tolči in kolči, schlagen; tleti in kleti, glimmen; šartel in šarkel, Reindling; ertelj in erkelj; peter in peker, polsk. pionter, Unterdachboden; tomun in komun, Vertiefung, česk. tuvik in kuvik, nemšk. piwit in piwik, Kiebitz; tobold in kobold, twärsak in quersak, kraetling in kraekling (glej Woeste v Zeitschrift für Vergl. Sprachforsch. IV, 186.). Zato pekava = petava, felsige Gegend, petovar na petovi stanovajoč, kakor leskovar na leskovi, resovar na resovi, jelšovar na jelšovi stanovajoč človek. Že sem rekel, da v besedi petava, petovo, scilicet. mesto, ali pa petov (kakor iz breza — brezov) scilicet. grad, ima svoj razlog ime grada Petov (pri Rimljanih Petovio).

Myth. II, 183.). Drugič tudi vidimo iz te povedke, da je bezovo drevo symbol dajmonskega principa, kakor sem že v članku o „bezovcu“ dokazal.

Tretjič je gorski duh mal starček grde podobe na eno oko slep in še puklast. V takšni podobi se tudi prikazujejo gorsko duhi (Zwerge) v nemški mythologiji. Na Ščavniškem so poznani gorski duhi imenovani šetki; kakor tudi pri severnih Slovanih. Ako se ime nima izpe-ljevati iz šetam, kakor sem v svojem članku „o šetku“ rekel, pa ponujam slovaško šetiti, = osereti, torej šetek = serec, sivec. In slednjič v slovenskem basenstvu črn pes ravno tako varuje zaklade, kakor v nemškem (glej Panzer, Beitrag I, Nr. 50, str. 38).

Kteri, a, o — ki.

(Spisal P. Ladislav.)

Kar se tiče zgodovine oziravnega zaimka, pomniti je, da so prvi novoslovenski pisatelji rabili katir, kir, ker, kakor jim je ravno aneslo, in sicer za vse spole in števila. Trubar (psl. 49.) ima: *Zamerkaite vsai letu, vi kir ste Boga pozabyli, de vas kai tiakai ne maknem, inu nikogar ne bo, ker bi vas odrešil.* — (Evang. Luk. VII.) *Ta farizeus pag, kateri ie bil nega povabil, pravi —. De bi leta en Prerok bil, taki bi on veidel, du inu kakova ie leta žena, kir se nega dotiče.* — (Dalm. Post. *ibid.*) *Kadar ie pak to videl ta Farizey, ker ga je bil povabil, ie govoril vsebi, rekoč: Kadar bi leta bil Prerok, tako bi znal, gdo ie leta žena, ker se neiga dotiče.* — (Trub. Ev. VII.) — *Inu ty, kir so nosili, obstoie.* (Dalm. *bid.*) *Ty pak, kateri so ga nosili so obstali.* — Pisatelji katoliške dobe imajo kir za naš ker (quum causale), za oziravnika pa rabijo sploh katir, le Kastelic rabi kir in ker še kakor uni, pa ima tudi katir. P. Marka pravi, da je kir okrajšan katir, pa to ni res. Kolikor je meni znano, rabil je ki še le Vodnik, v slovnici ga namreč imá, toda v spisih sem pa naletel samo dvakrat na-nj (pri rokah so mi le trije spisi). — Namen mi ni, da bi razlagal veljavo po etimologični sestavi (glej. Mikl. I. 69. III. 194. Kopit. gr. 297), tu preglejmo le sintaktični pomen oziravnikov ki in kteri, kakor ju rabimo v sedanji pisavi.